

Islámský reformismus a islamismus

A large crowd of people, many wearing green headbands and holding green flags with Arabic calligraphy, suggesting a religious or political gathering. The scene is filled with energy and movement, with many individuals looking upwards or towards the center of the crowd. The green color is a prominent theme throughout the image.

Kurz: Islám (RLKA08) Ústav religionistiky MUFF Brno PS 2017
Attila Kovács

Prameny

- AL-BANNĀ', Hasan, *Five Tracts of Hasan Al-Bannā'*, Berkeley – London, University of California Press, 1978.
- EUBEN, Roxanne L. & ZAMAN, Muhammad Qasim (eds.), *Princeton Readings in Islamist Thought: Texts and Contexts from al-Banna to Bin Laden*, Princeton, Princeton University Press, 2009.
- FARAJ, Muhammad Abdus Salam, *The Absent Obligation*, Birmingham, Maktabah Al Ansaar, 2000.
- KHUMAYNĪ, Rūh Allāh, *Islam and Revolution. Writings and Declarations of Imam Khomeini*, Berkeley, Mizan Press, 1981.
- LAWRENCE, Bruce B. (ed.), *Messages to the World: The Statements of Osama Bin Laden*, London – New York, Verso, 2005.
- QUTB, Sajjid, *Milníky na cestě*, Praha, Academia, 2013.

Literatura

- BARŠA, Pavel, *Západ a islamismus. Střet civilizací, nebo dialog kultur?*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001.
- BERÁNEK, Ondřej & OTŘANSKÝ, Bronislav (eds.), *Islámský stát: Blízký východ na konci časů*, Praha, Academia, 2016.
- BUREŠ, Jaroslav & ČEJKA, Marek & DANIEL, Jan, *Muslimské bratrstvo v současnosti*, Praha, Academia, 2017.
- CARDINI, Franco, *Chalífa a Západ: Kořeny terorismu a pokrytectví Západu*, Praha, Vyšehrad 2016.
- DEKMEJIAN, R. Hrair, *Islam in Revolution: Fundamentalism in the Arab World*, Syracuse - New York, Syracuse U.P., 1995.
- EICKELMAN, Dale F. & PISCATORI, James P., *Muslim Politics*, Princeton - New York, Princeton University Press, 1996.
- KEPEL, Gilles, *Boží pomsta. Křesťané, Židé a muslimové znovu dobývají svět*, Brno, Atlantis, 1996.

- KROPÁČEK, Luboš, *Islámský fundamentalismus*, Praha, Vyšehrad, 1996.
- KROPÁČEK, Luboš, *Blízký východ na přelomu tisíciletí*, Praha, Vyšehrad, 1999.
- MENDEL, Miloš, *Islámská výzva. Z dějin a současnosti politického islámu*, Brno, Atlantis, 1994.
- MENDEL, Miloš, *Džihád*, Brno, Atlantis, 1997.
- MENDEL, Miloš, *Náboženství v boji o Palestinu. Judaismus, islám a křesťanství jako ideologie etnického konfliktu*, Brno, Atlantis, 2000.
- MENDEL, Miloš, *S puškou a Koránem: Pojmy a argumenty soudobého islámského fundamentalismu*, Praha, Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2008.
- MENDEL, Miloš, *Dějiny Saudské Arábie*, Praha, Nakladatelství Lidové Noviny, 2016.
- ŤUPEK, Pavel, *Salafitský islám*, Praha, Academia, 2015.

Islámský reformismus a islamismus

- „temné století islámu“ – pojem orientalistů a „zachování“ zlatého věku – islámský pohled
vnitřní krize a vnější impulzy (kolonialismus a pod.)
- I. „aktivizmus“ / „intelektualizmus“ (aktivní podíl na dalším formování islámu)

I.A islamismus / fundamentalismus

I.B sekularismus / modernismus

- II. tradicionalismus (následování „náboženství předků“)

Islámské „sociální hnutí“

- Wahhábizmus na Arabském poloostrově

Muhammad ibn ʿAbd al-Wahháb (1703–1792)

Puritanistický hambalovský vzdělanec, zničení předislámských tradicí a reforma

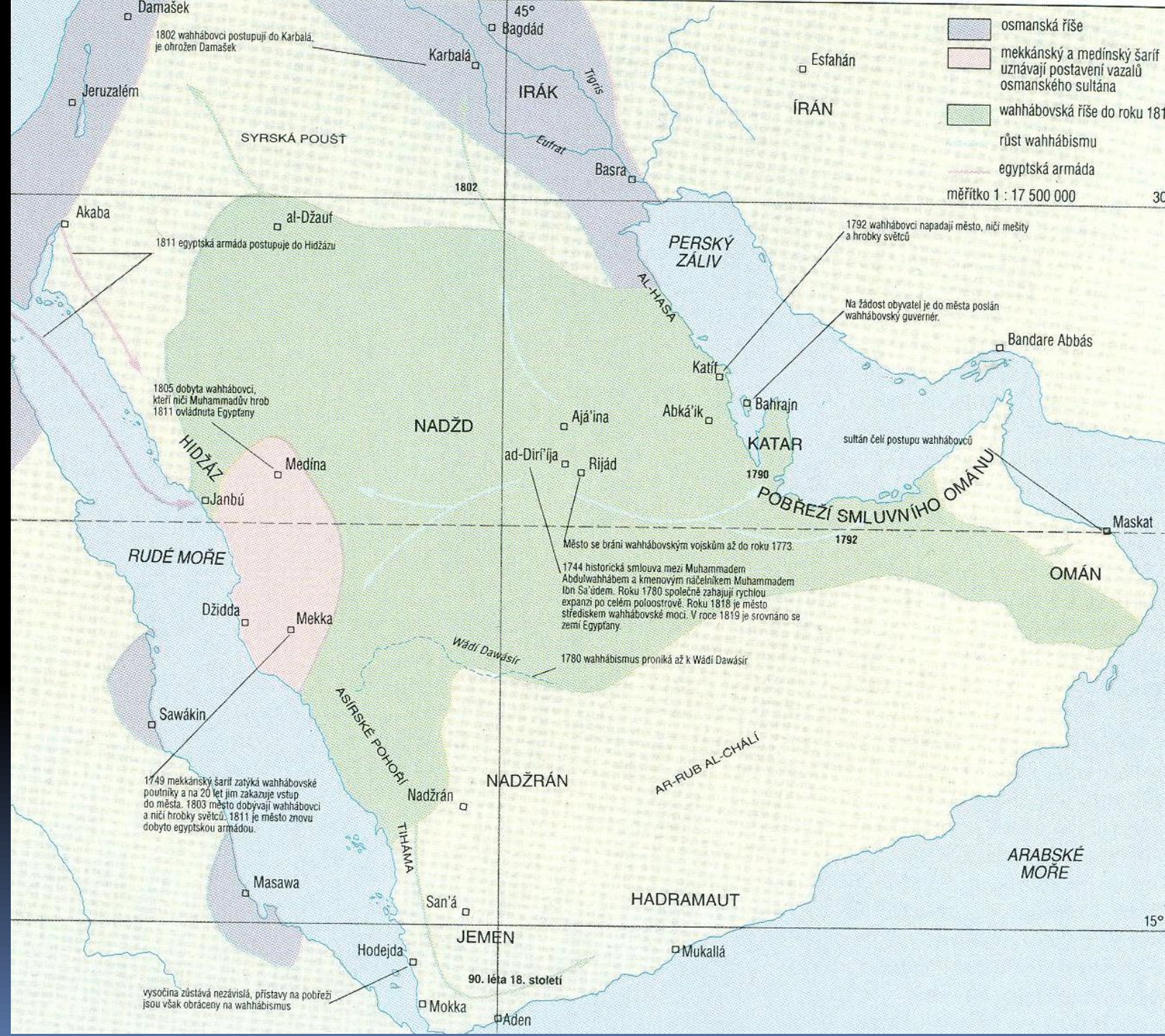
Kitáb at-tawhíd

(Kniha boží jednosti)

Spojení se saúdskou dynastií a vznik státu

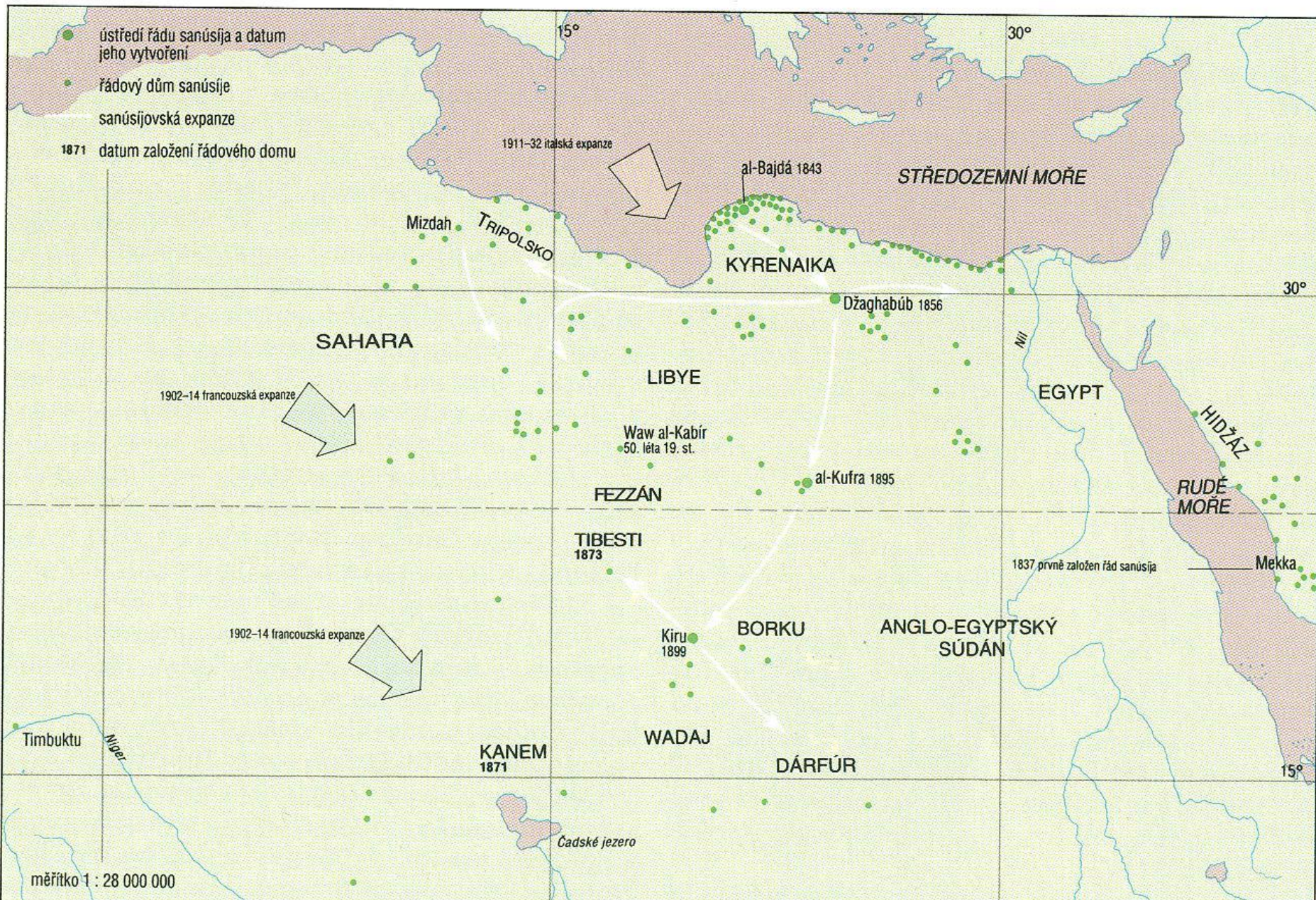

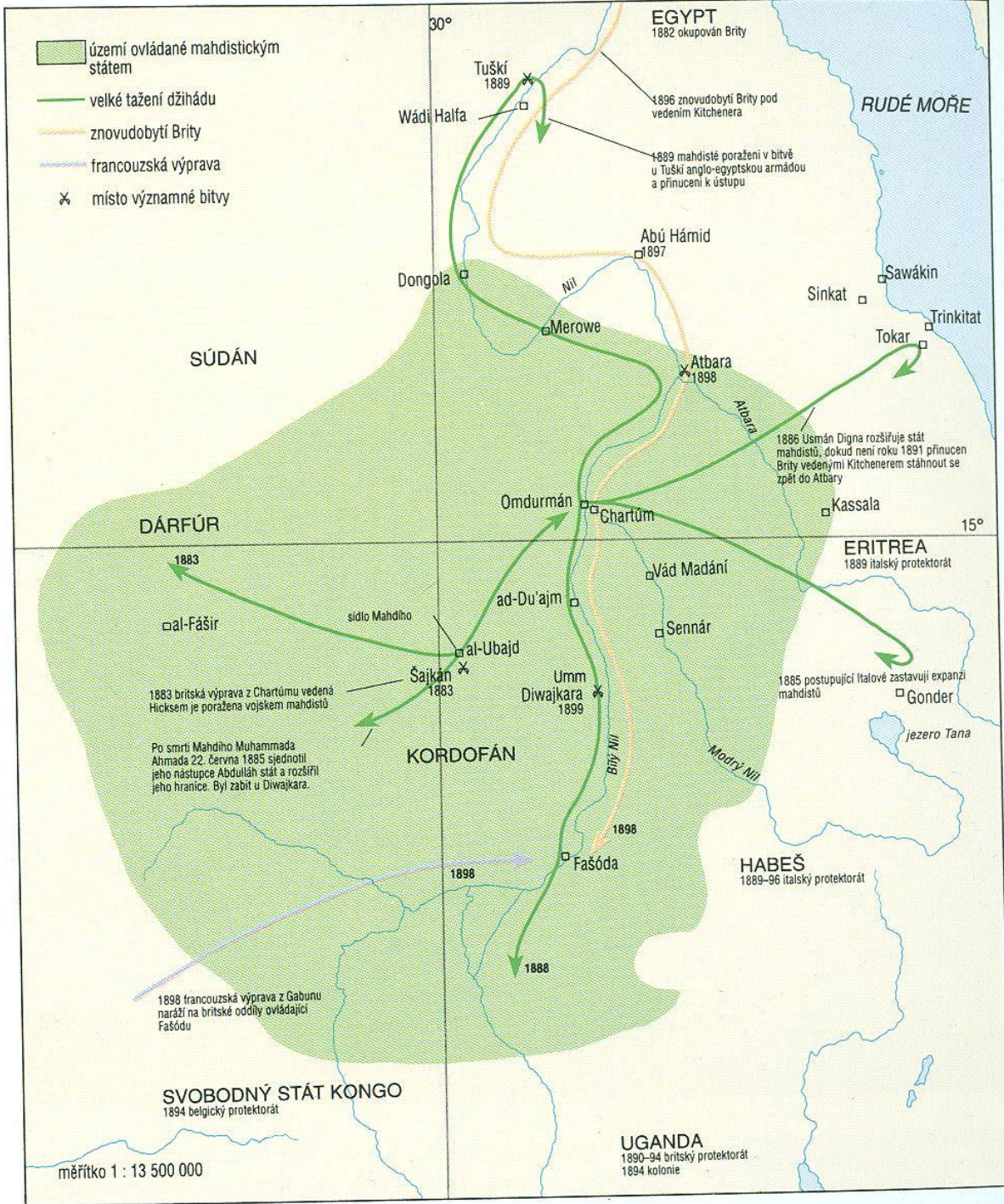

Sanúsija – hnutí vycházející z myst. řádu v Libyi

Muhammad Ahmad al-Mahdí (1844-1885) a jeho říše

ALŽÍRSKO
1832-47 Abdulkádír vede džihád proti Francouzům. Jeho hnutí zřetelně nemá souvislost s všeobecným hnutím za reformu a obrodu.

STŘEDOZEMNÍ MOŘE

ČERNÉ MOŘE

NAKŠBANDÍJA

KASPICKÉ MOŘE

Istanbul

Ankara

NAKŠBANDÍJA

Konya

Tihris

Tabriz

SÝRIE

IRÁK

ÍRÁN

Damašek
NAKŠBANDÍJA

Bagdád

1740 Muhammad Abdulwahháb zahajuje hnutí za reformu a obrodu Arábie. 1744 uzavírá spojenečtví s rodinou Sa'údu a během sedmdesáti let ovládne většinu poloostrova. Vliv tohoto hnutí dolehl do mnoha částí islámského světa.

sanúsija

Džaghbúb

CHALWATÍJA
EGYPT

Káhira

1856 Muhammad Ali poté, co je přinucen opustit Mekku, zakládá první ústředí řádu sanúsija, jenž šíří reformistické myšlenky mírovou cestou – zřizováním súfijských řádových domů na převážně části území západní a střední Sahary.

HIDŽÁZ

ARÁBIE

NADŽD

Medína

al-Darí'ija

Mnoho vůdců reformního hnutí v 17. a 18. století studuje hadisy na zdejší významné škole.

Mekka
NAKŠBANDÍJA
Sálihija

Džidda

1881 Muhammad Ahmad se prohlašuje za mahdího, vede džihád proti turko-egyptské vládě a zakládá mahdístický stát, který trvá až do roku 1898.

sammánija

Chartúm

SOMÁLSKO

sálihija

1895 Po návratu z Mekky hlásá Muhammad Abduláh Hasan reformistické myšlenky, jež vedou v letech 1899-1920 k džihádu proti muslimům s uvolněným přístupem k víře, Etiopanům a Britům.

Mogadišo

1776 začátek džihádu, založen islámský stát

1810 Inspirován Usumanem dan Fodio, vede Šehu Ahmadu džihád proti částečně islamizovaným a pohanským kmenům a vytváří islámský stát Masína, existující až do doby, kdy je dobyt Hádžím Umarem Tallem.

FUTA TORO

BONDU

FUTA DALLON

1725 začátek džihádu, založen islámský stát

680 začátek džihádu, založen islámský stát

Timbuktu

tidžánija

KAARTA

KRÁLOVSTVÍ SAMORI

Djenné

1860-1898 Samori Tere zakládá islámský stát, bez zřejmé souvislosti s všeobecným hnutím za reformu a obrodu.

Po sedmi letech strávených v Arábii a Egyptě zakládá Hádží Umar Tall islámský stát, jenž je výsledkem džihádu vedeného od roku 1852 a jenž se rozkládá od Timbuktu po horní Senegal. Roku 1893 podléhá tento stát Francouzům.

Gao

MASÍNA

Niger

Sokoto

KÁDÍRÍJA

SULTANÁT SOKOTO

Lagos

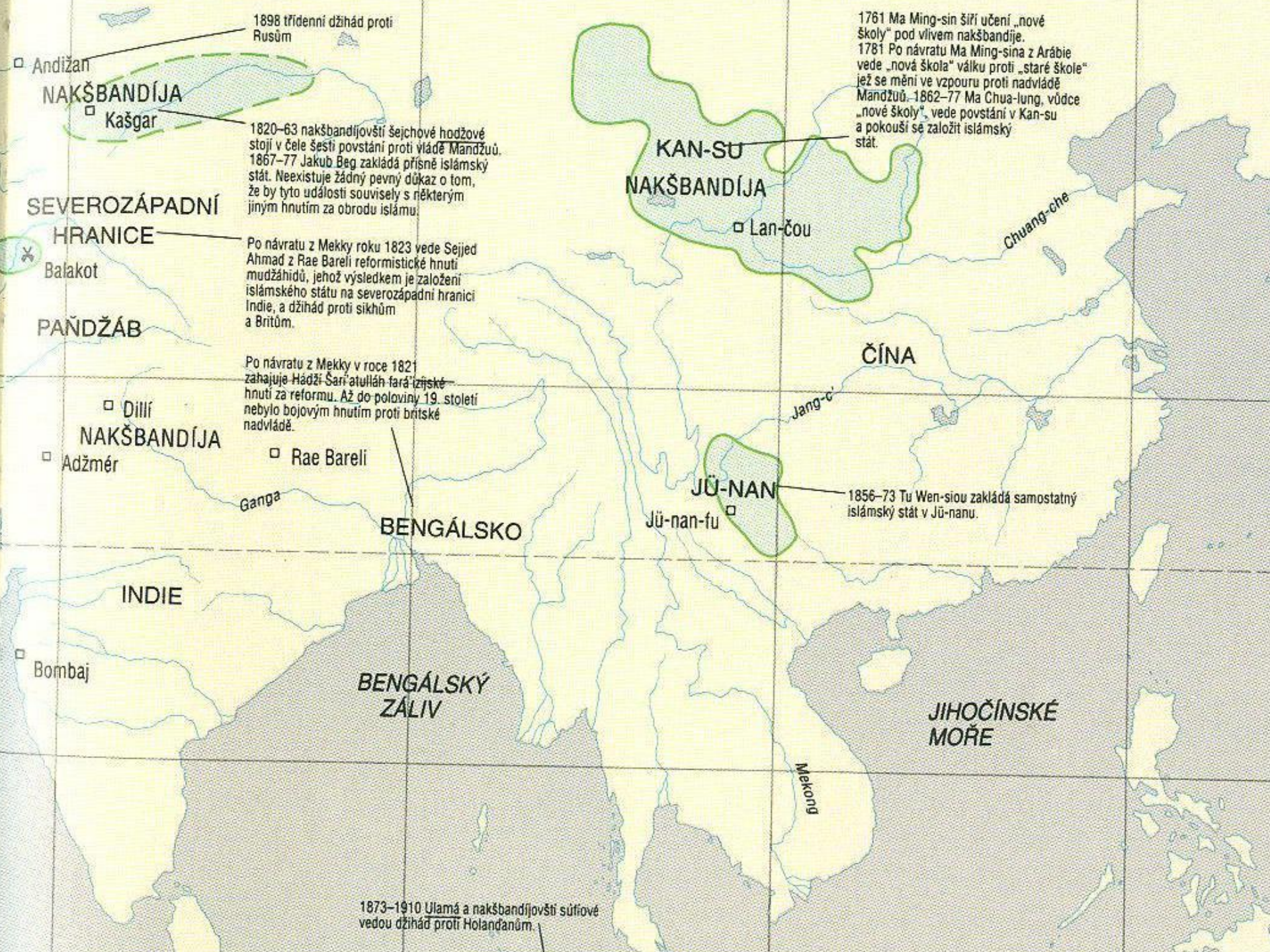
Čadské jezero

Kano

Zaria

1804 Usuman dan Fodio zahajuje džihád proti částečně islamizovaným a pohanským kmenům. Do jeho smrti roku 1817 byla vytvořena velká islámská říše, jež se udržela až do konce století, kdy byla dobyta Brity.

1898 třídení džihád proti Rusům

□ Andžian
NAKŠBANDÍJA
□ Kašgar

1820–63 nakšbandijovští šejchové hodžové stojí v čele šesti povstání proti vládě Mandžů. 1867–77 Jakub Beg zakládá přísně islámský stát. Neexistuje žádný pevný důkaz o tom, že by tyto události souvisely s některým jiným hnutím za obrodu islámu.

SEVEROZÁPADNÍ HRANICE

Po návratu z Mekky roku 1823 vede Sejjed Ahmad z Rae Bareli reformistické hnutí mudžáhidů, jehož výsledkem je založení islámského státu na severozápadní hranici Indie, a džihád proti sikhům a Britům.

□ Balakot
PAŇDŽÁB

Po návratu z Mekky v roce 1821 zahajuje Hádži Sari atulláh farázijské hnutí za reformu. Až do poloviny 19. století nebylo bojovým hnutím proti britské nadvládě.

□ Dillí
NAKŠBANDÍJA
□ Adžmér

□ Rae Bareli

Ganga

BENGÁLSKO

INDIE
□ Bombaj

BENGÁLSKÝ ZÁLIV

1873–1910 Ulamá a nakšbandijovští súfirové vedou džihád proti Holanďanům.

KAN-SU
NAKŠBANDÍJA

□ Lan-čou

1761 Ma Ming-sin šíří učení „nové školy“ pod vlivem nakšbandije. 1781 Po návratu Ma Ming-sina z Arábie vede „nová škola“ válku proti „staré škole“ jež se mění ve vzpuru proti nadvládě Mandžů. 1862–77 Ma Chua-lung, vůdce „nové školy“, vede povstání v Kan-su a pokouší se založit islámský stát.

ČÍNA

Jang-c'

JÜ-NAN
Jü-nan-fu □

1856–73 Tu Wen-siou zakládá samostatný islámský stát v Jü-nanu.

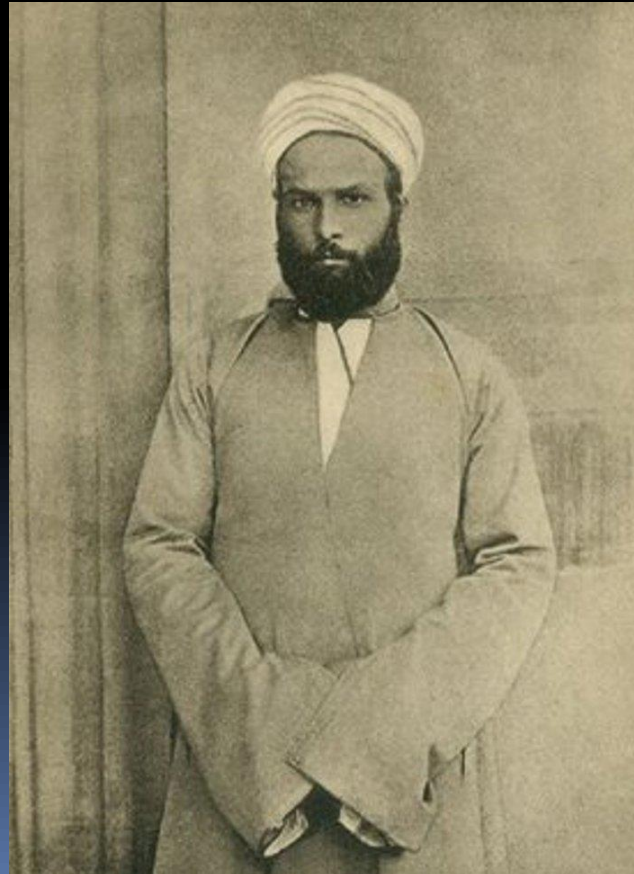
JIHOČÍNSKÉ MOŘE

Mekong

Nahda a islámský reformizmus

- Džamál ad-Dín al-Afghání (1838-1897)
- Muhammad Abduh (1849-1905)
- Muhammad Rašíd Ridá (1865-1935)

- časopisy:
al-ʿUrwá
al-wuthqá
al-Manár
- Podobné hnutí
v Indii (alighartské
 hnutí a sejjid
 Ahmad Chán)
v Jemenu
 (Muhammad ʿAlí
 Šawkání)
v Sýrii
 (ʿAbd ar-Rachmán
 al-Kawákibí)

Islámský fundamentalismus / radikalismus a islamismus

Pokus o definici islámského fundamentalizmu,
relevance pojmů :

„Politický islám“, islamizmus, integrizmus, atd.

- MENDEL, Miloš, *Islámska výzva*, Brno, Atlantis, 1994, s. 41-43.

„Co je to vlastně islámsky fundamentalismus? Tento pojem nemám příliš rád a nadále ho budu používat jen s ohledem na to, že v naší veřejnosti dostatečně zdomácněl a že koneckonců není po ruce žádný jiný pojem, který by popisovaný společenský jev vystihoval bezezbytku (...)

V této knize budu pod pojmem fundamentalismus chápat mnohotvárný ideologický a politický trend ve společnosti islámských zemí, jehož nejniternějším rysem je propojit klasickou islámskou politickou teorií a její soudobé interpretace s víceméně spontánně vyjádřenou tendencí k opoziční politické činnosti a „nekonformnímu“ způsobu chování.

Fundamentalismus je nesourodý a vnitřně bohatě strukturovaný projev života části v společnosti v dnešním islámském světě. Jde o široce procitovanou touhu po návratu k mravně ryzím a osvědčeným „fundamentům“ při použití různých podob politické činnosti a celkového „okázale islámského“ společenského chování.“

MENDEL, Miloš, *S puškou a Koránem: Pojmy a argumenty soudobého islámského fundamentalismu*, Praha, Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2008, s. 61-73.

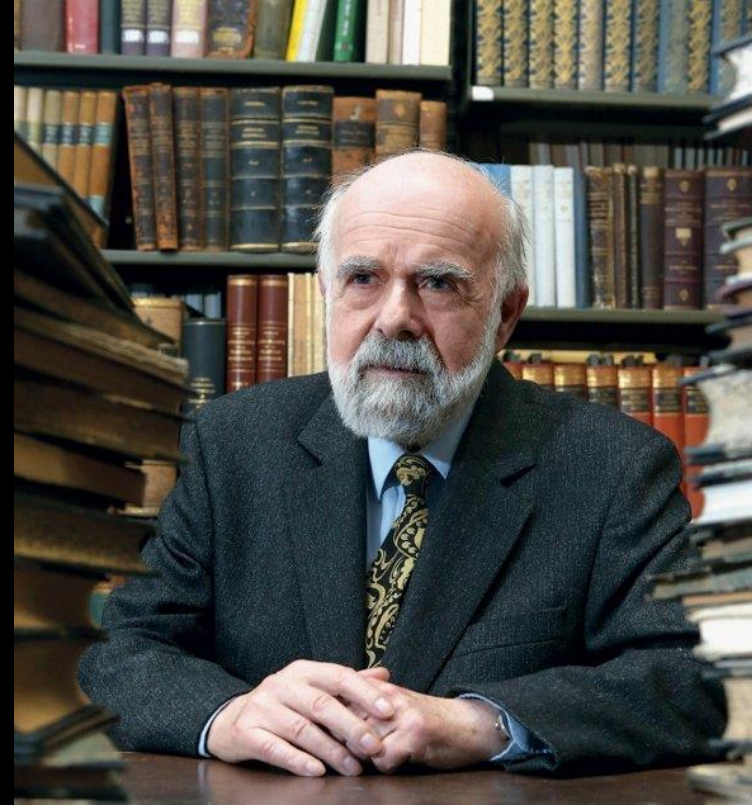
- KROPÁČEK, Luboš, *Islámský fundamentalismus*, Praha, Vyšehrad, 1996, pp. 31-32.

„Fundamentalismus se zakládá na strohém přesvědčení o majetnictví pravdy. Vyznačuje se neúprosností, nesnášenlivostí a tvrdostí srdce.

Z Koránu si účelově vybírá jen některá témata a symboly. Od morálně-právních úvah, zaměřených silně

kriticky zvláště proti západním kulturním vlivům, přechází k tvrdému jednání proti jinak smýšlejícím. Kolísá mezi skutečnou religiozitou a radikálními kulturními projevy a tendencí ke zpolitizování.

V jeho ideologickém poli se formuje užší proud politického islámu, islamizmu, s celospolečenskými cíli ustavení totalitního islámského řádu.

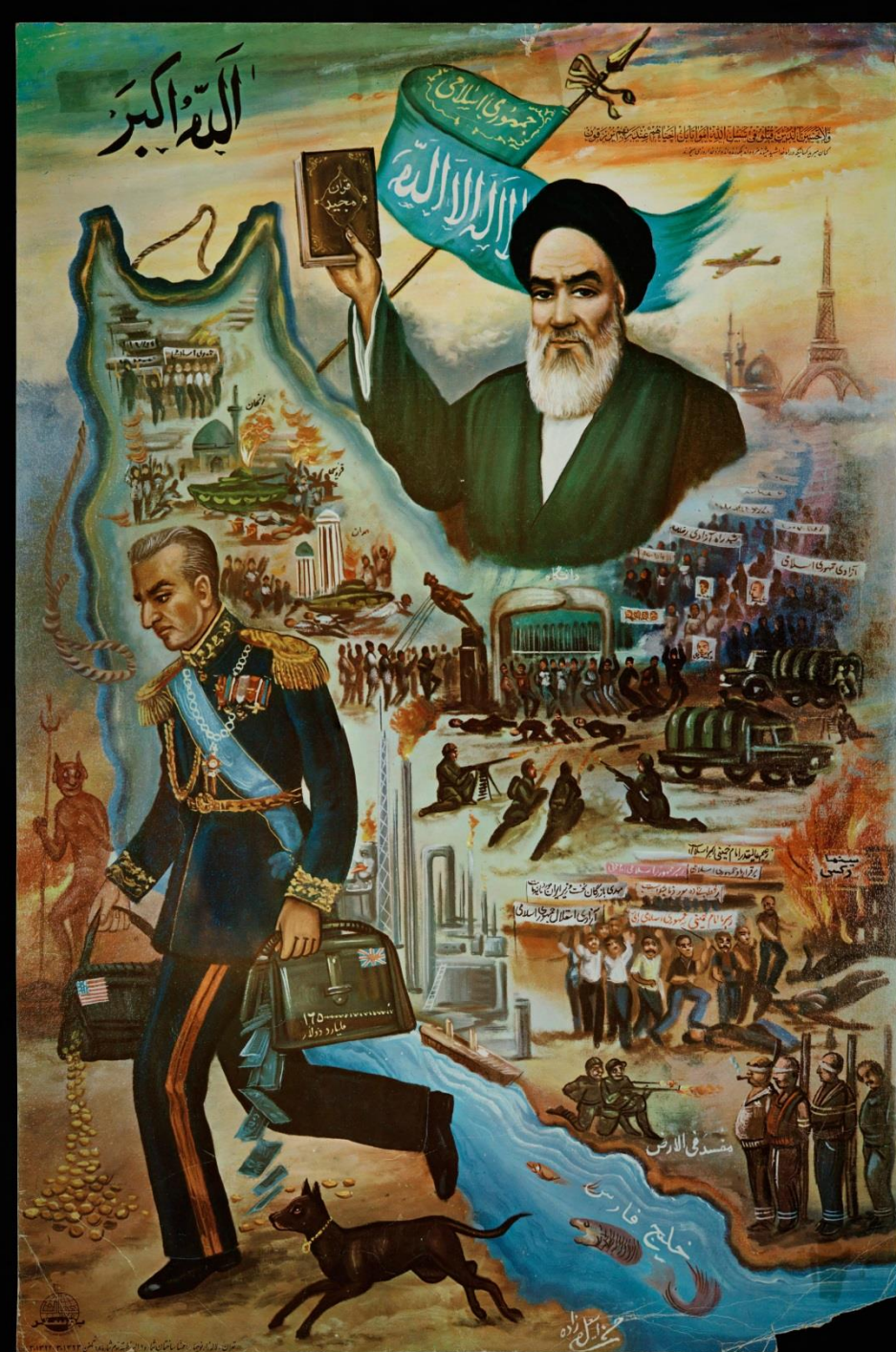

V krajních polohách islamismus sahá k násilí a projevuje se jako extrémismus či terorismus. Z hlediska islámu jde o heretické vybočení, o novodobé, násilně orientované sektářství.“

▪ Hlavní témata

- fundamentalismus: návrat k „autentické“ tradici, k „základům“ nebo „autentické tradici“
- literarizmus: doslovný výklad Koránu
- reinterpretace pojmů a tradice
- puritanizmus: černo-bílé vnímání etických, společenských, politických a náboženských norem
- radikalizmus, sklony k totalitazmu a násilí
- „společenská spravedlivost“ a „islámský řád“ (*an-nizám al-islámí*) v podobě státního zřízení

■ Genealogie

- kolonialismus a postkoloniální kritika
- společenská krize
- ztráta legitimacy „sekulárních“ režimů

■ Historické udalosti

- sovětská invaze Afganistanu
- islámská revoluce v Iránu
- zlyšání nacionalismu a levicových ideologií a následní „reislamizace“

islām

šī'itský
radikalismus

waḥhābismus

islamismus

saḷafismus

„džihādismus“

qutbismus

- *džihád* („úsilí“)

Povinnost muslima pečovat o individuální duchovní zdokonalování a posilování vlivu muslimské obce věřících. Rozlišuje se dž. velký (dž. duší neboli spirituální) a dž. malý (dž. tělesný neboli „svatá válka“). Dž. je druhem zápasu, boje nebo válečného stavu, který je zacílený k šíření nebo obraně islámu.

V moderní islám. terminologii se výraz dž. objevuje ve spojení s osvobozeneckými válkami na územích a ve státech, kde žijí muslimové. Jako „svatou válku“, která zavazuje muslimy k účasti, může však dž. vyhlašovat pouze náb. autorita. Výzvy k dž. jako „svaté válce“ z úst polit. světských vůdců nelze chápat jinak než jako demagogii. „Džihádistické“ jsou militantní hnutí „přímé akce“ jako např. al-Qá'ida, Dá'iš, Hizballáh apod.

Hlavní směry a hnutí

- Asociace muslimských bratří
(*Džamá'at al-ichwán al-muslimín*)

Egypt: založení v r. 1928

- Hasan al-Banná (1906-1949)
- Sajjid Qutb (1906-1966)

další vývoj, druhá a třetí generace muslimských bratří (Hasan Hubajdí, Umar Tilimsání a další), „Zvláštní aparát“ během II. Světové války a následní vznik

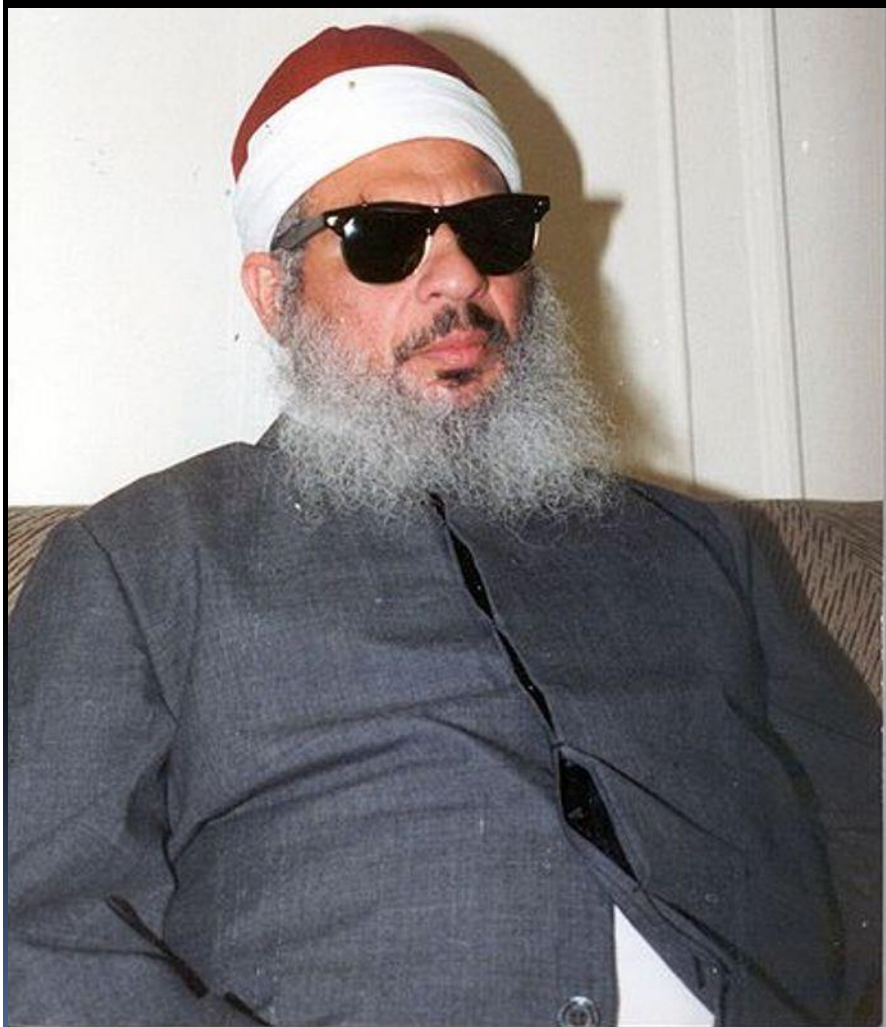
Skupin „přímé akce“

- *at-Takfír wa 'l-hidžra* (Obvinění z nevíry a odchod) veden **Ahmad Šukrí Mustafá**

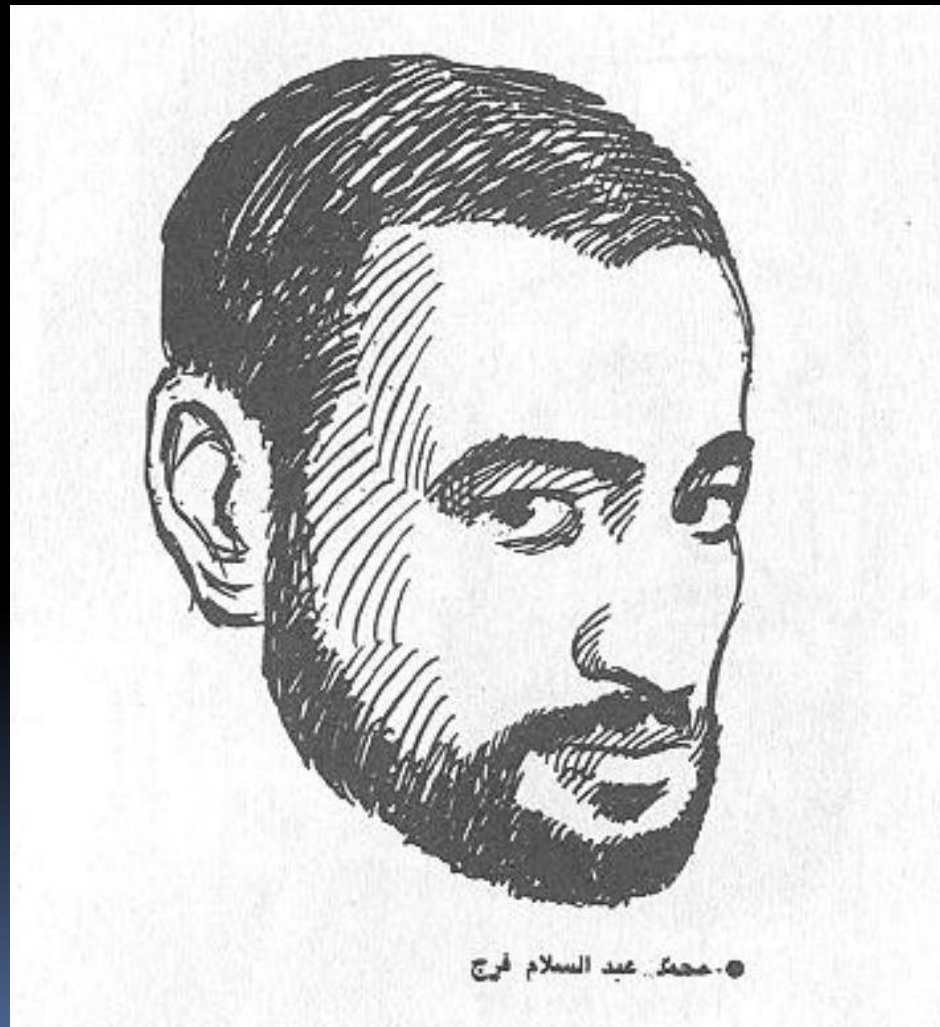

- *Džamá'át islámíjja*
'Umar 'Abd ar-Rachmám

- Seskupení *al-Džihád*
'Abd as-Salám Faradž

Zavraždenie prezidenta Anwár as-Sadáta v r. 1982

Muhammad Mursí a osudy bratstva v Arabskom jari

▪ **Sýrie**

(Sa'íd Hawwá', 'Abd al-Fattáh Abú Ghubba) vztahy s režimem masakr v Hamá a Hims v 80. letech a současná syrská občanská válka

▪ **Jordánsko**

Front islámské akce ('Abd ar-Rachmán al-Chalífa, 'Abd al-Latíf al-'Arabíját, Isháq Farhán)

▪ **Palestina**

Hizb at-tahrír al-islámí (Strana islámského osvobození) Taqí ad-Dín an-Nabhání

Hamás - Harakat al-muqáwwama al-islámíja

(Hnutí islámského odboje) Ahmad Jásín, 'Abd

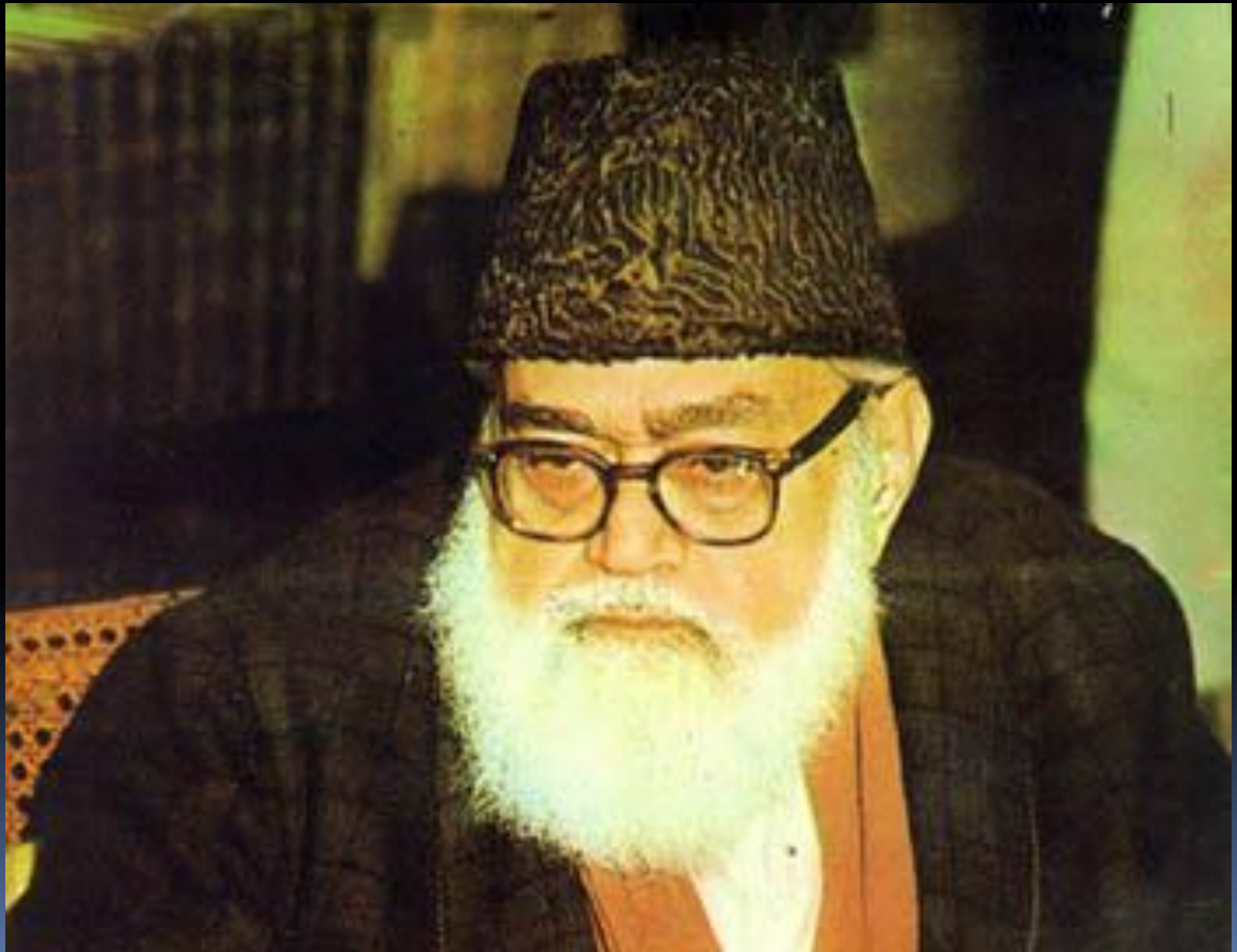
al-'Azíz ar-Rantisí, Chálid Maš'ál, Mahmúd az-Zahhár

Džihád al-islámí fí Filastín (Islámský džihád

v Palestině) Fathí aš-Šiqáqí

- **Pakistán: Abú Alá al-Mawdúdí (1903-1979)**

- **Turecko:** anatolský reformní islám Said Nursi, Recep Tayyip Erdoğan, Fetullah Gülen a jiní

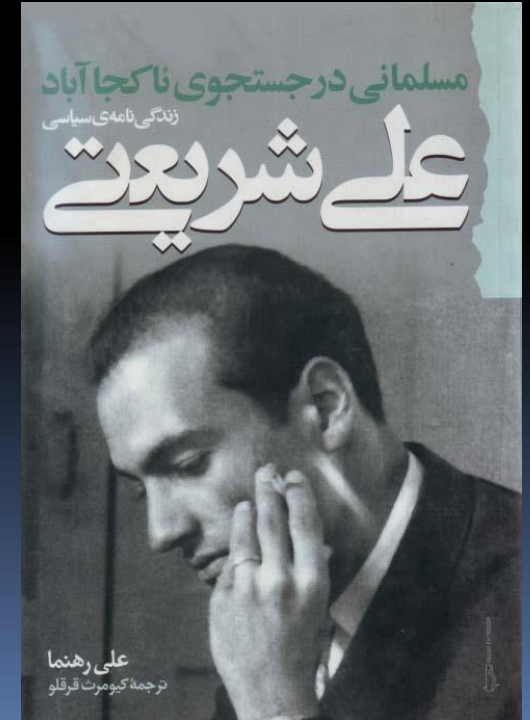
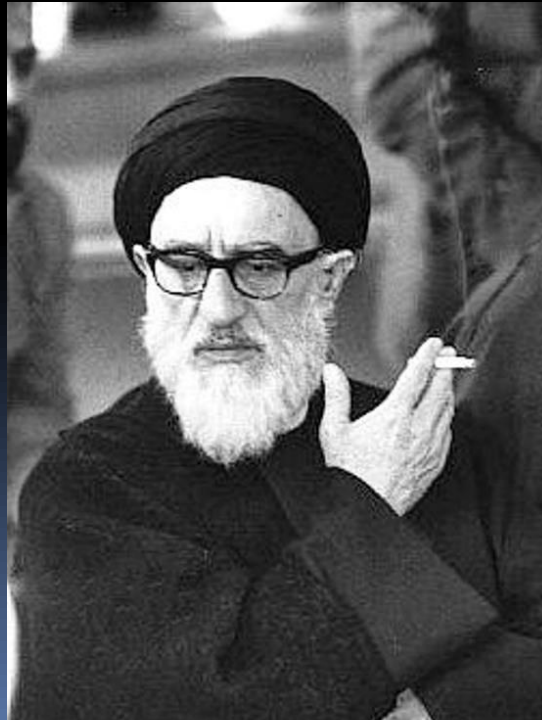
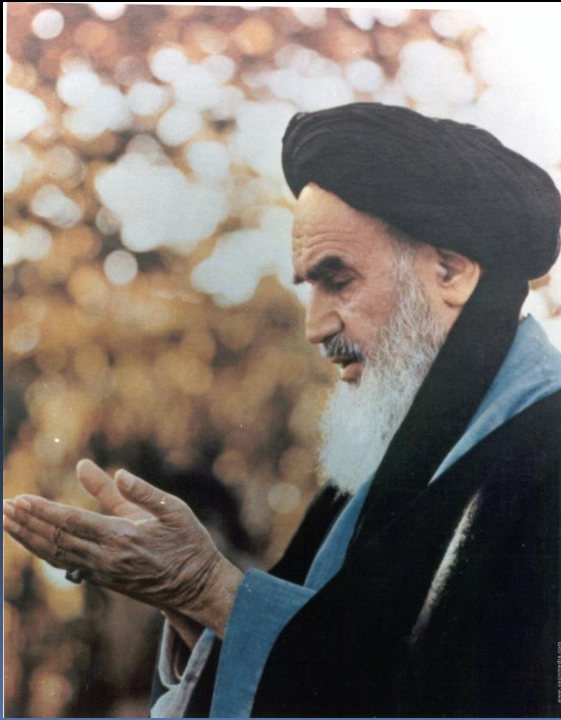

Radikální šířitské směry a hnutí

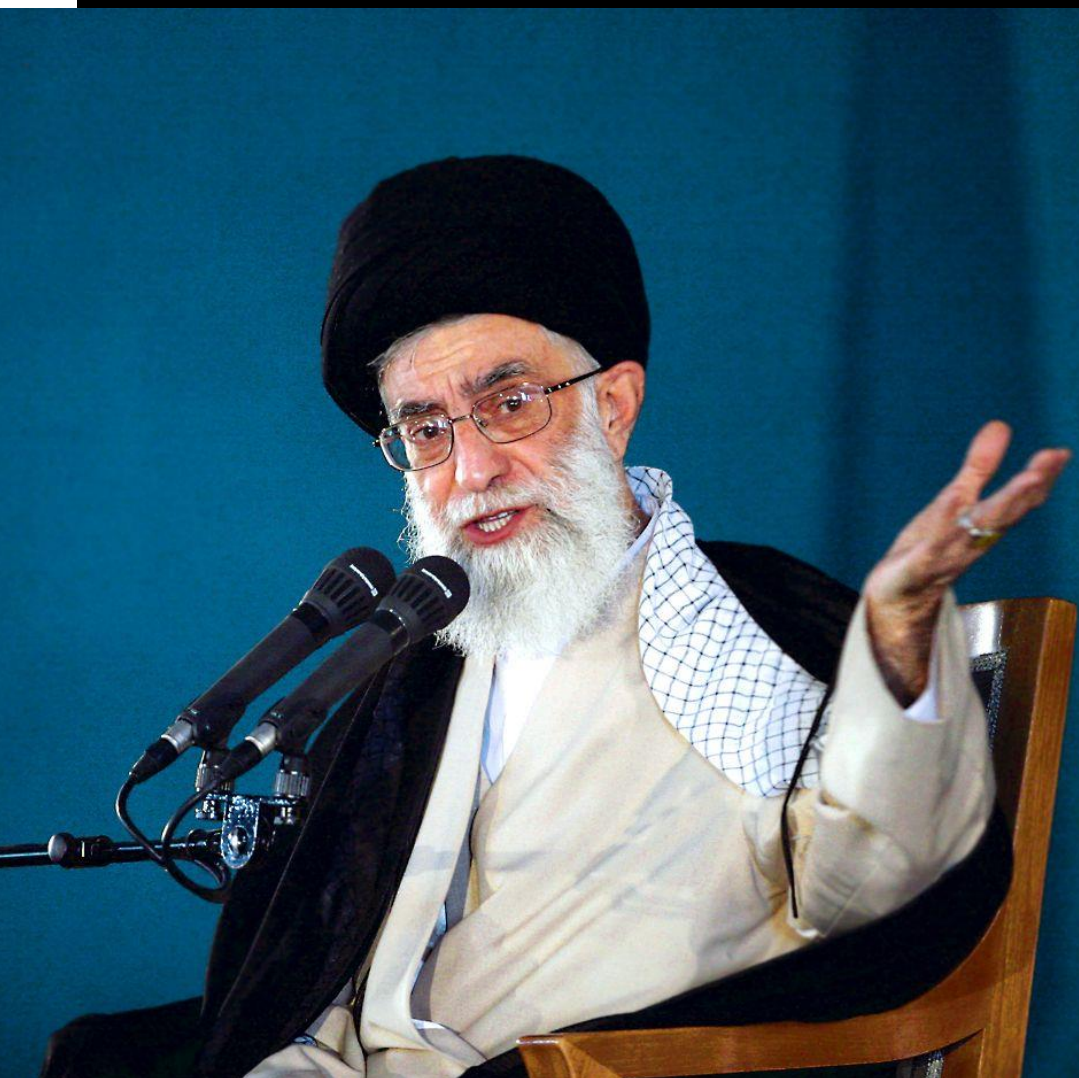
- Irán: „Islámská revoluce“ 1979

ájatolláh Rúholláh Chomejní a *welájet-e faqíh* vláda „duchovenství“, doslova: vláda „duchovního“,

ájatolláh Mahmúd Táleghání jako kritik a Ālí Šarí'atí jako „teoretik revoluce“

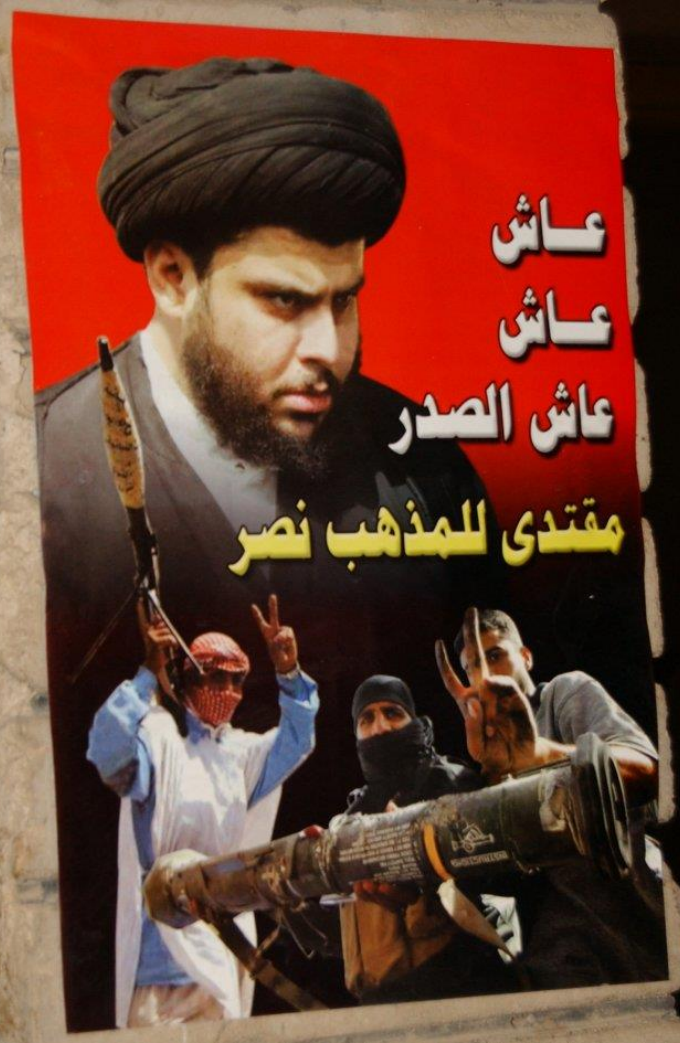
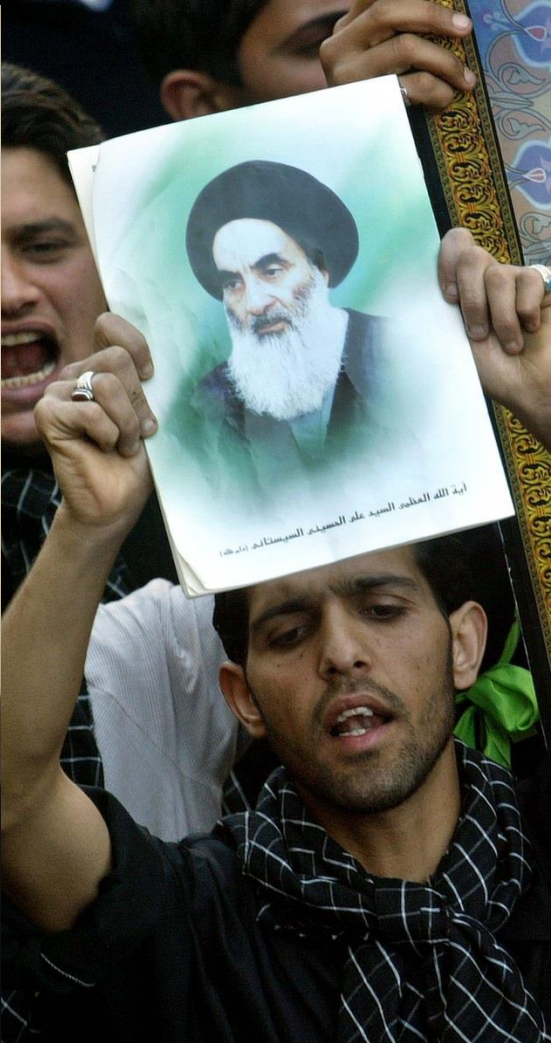

„reformista“ Muhammad Chatámí a export revoluce,
současné íránské „reformy“ a *rahbar*: Ālī Chamenei

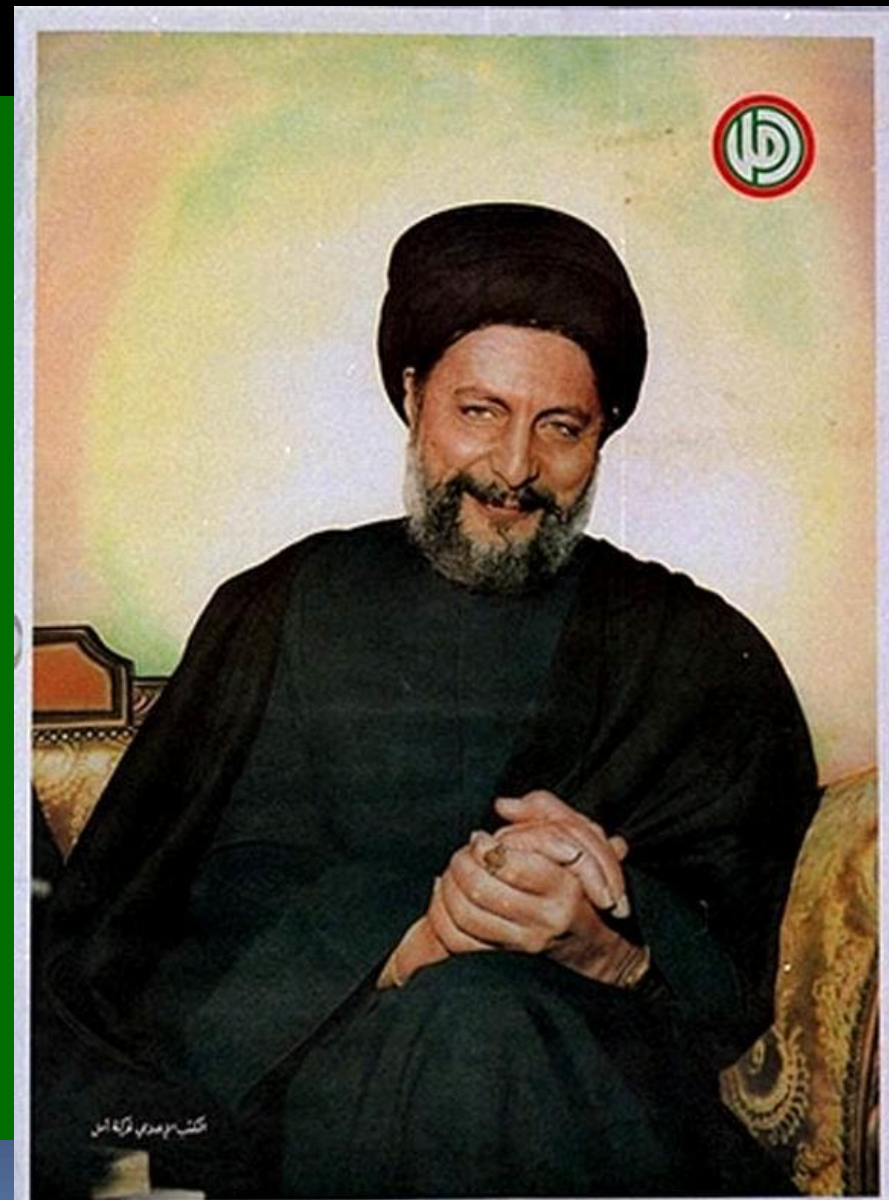

- **Irak:** Strana *Da'wa* a Muhammad Báqir as-Sadr a jiné ší'itské hnutí v Iráku, umírněné a radikální: veliký ájatolláh 'Alí as-Sistání a Muqtadá as-Sadr

- **Libanon:** hnutí *Amal* a Músá as-Sadr a současný vůdce: Nabíh Berrí

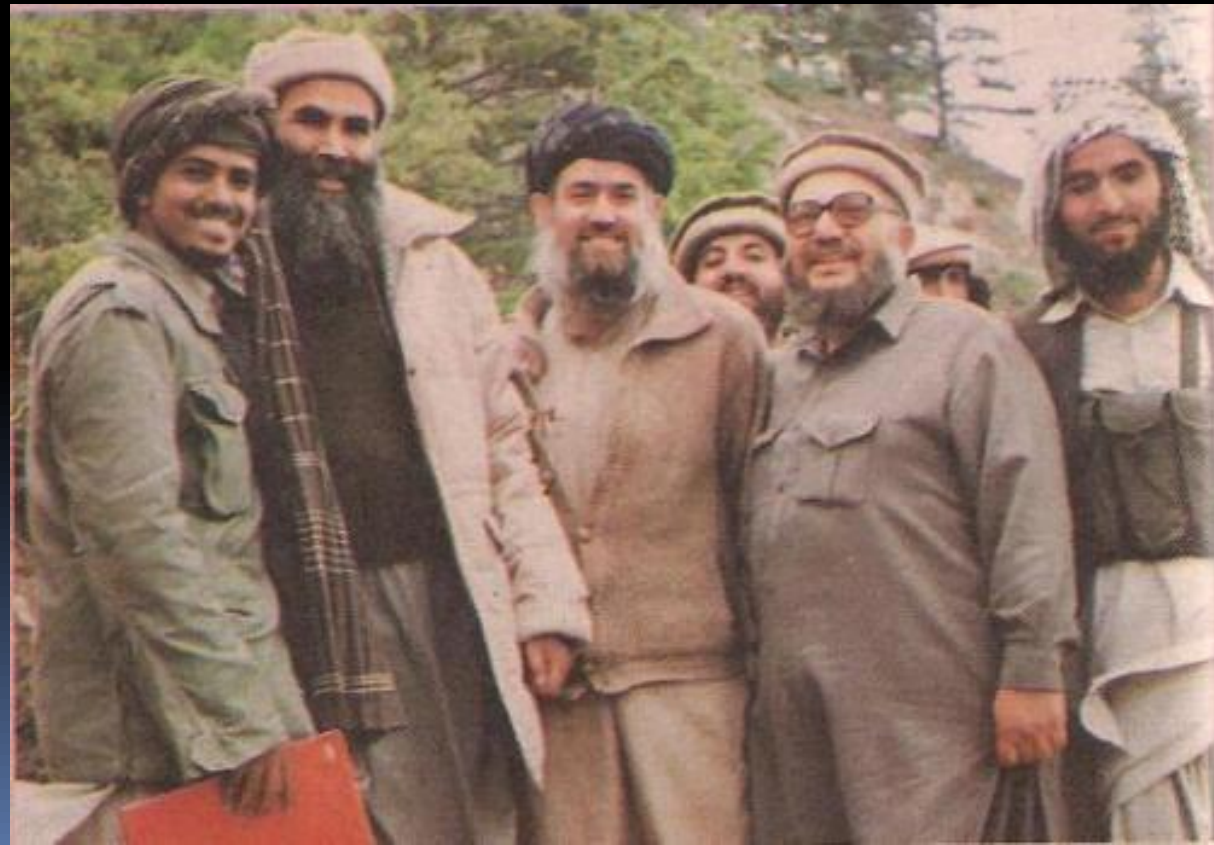

hnutí Hizballáh a Hasan an-Nasralláh

„Džihádizmus“ a globální islamistické hnutí

- **Afganistan** a sovětské invaze „afgánští Arabové“ a Tálibán ʿAbd Alláh ʿAzzám

al-Qá'ida - „Základna“, zal. v r. 1988 v Afganistanu
Usáma ibn Ládín (1957-2011)
Ajman az-Zawáhirí (1951-)

Abú Mus'ab az-Zarqáwí v Iraku

Dá'iš – *ad-Dawla al-islámíja fí 'l-^cIráq wa 'š-Šám* Islámský stát v Iráku a Levantě

الدولة الإسلامية في العراق والشام **باقية**

I will not promise you as the kings a

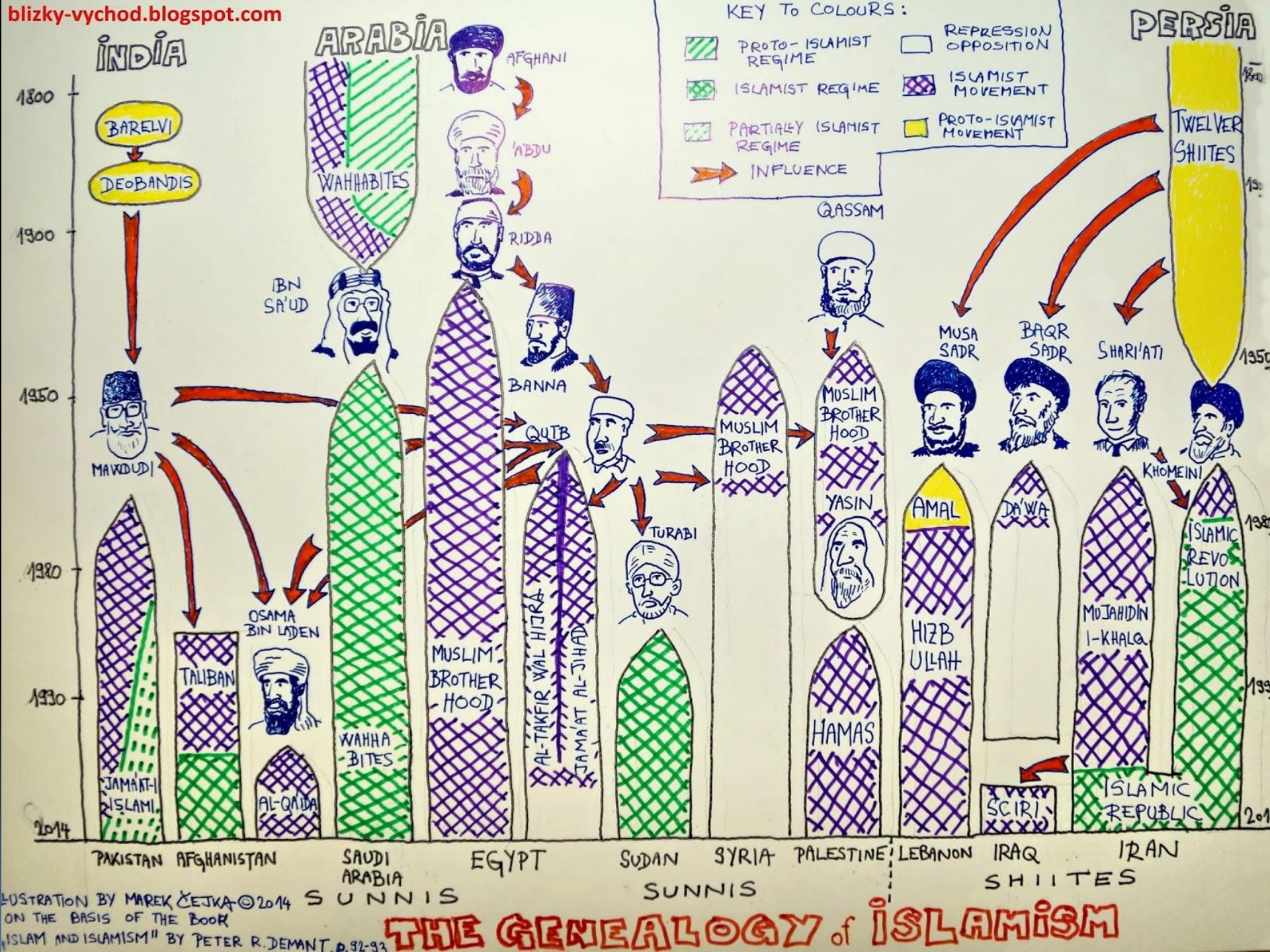

ILLUSTRATION BY MAREK ČEJKA © 2014
 ON THE BASIS OF THE BOOK
 "ISLAM AND ISLAMISM" BY PETER R. DEMANT, p. 92-93

THE GENEALOGY of ISLAMISM